

ПІДХОДИ ДО НАЗВИ АНАЛІТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗНАТЬ

Проведена систематизація наукових підходів щодо назви аналітичної науки шляхом змістовного вивчення її наповнення на різних історичних етапах

Постановка проблеми. Щодо назви аналітичної науки існують дискусії серед науковців з моменту її зародження до теперішнього часу. На початкових етапах свого розвитку аналітична галузь знань мала назву "Балансознавство", "Аналіз балансу", яка згодом була трансформована у "Рахунковий аналіз", "Аналіз роботи підприємства", "Аналіз господарської діяльності", а в 60-х рр. у "Економічний аналіз", яка використовувалася вченими з різними уточненнями об'єкта дослідження. З переходом до ринкових відносин з'являються нові терміни, які починають використовуватися для назви аналітичної науки, крім того, продовжують вживатися застарілі.

На сучасному етапі дискусія з приводу назви аналітичної науки полягає в наступному. Зокрема, проф. В.В. Ковальов зазначає, що терміни "теорія економічного аналізу", "економічний аналіз" у російській науковій та навчальній літературі суттєво відрізняються за змістом від аналогічних термінів, що використовуються на Заході. В трактуванні П. Самуельсона економічний аналіз є синонімом терміну "сучасна економічна теорія", "політична економія" [27, с. 22]. Тобто в зарубіжній економічній літературі термін "економічний аналіз" використовується переважно як узагальнююча характеристика сукупності аналітичних дій в економіці чи в окремому її розділі. М.Я. Коробов вважає, що доцільно говорити про фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств, оскільки економічний аналіз "нефінансовим" бути не може, так як вся діяльність підприємства є фінансовою [30, с. 17]. Наявність зазначених неузгодженостей та необхідність їх вирішення зумовлюють їх актуальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблем, пов'язаних з визначенням назви аналітичної науки, торкається кожен з її представників, формулюючи назву навчального посібника, підручника чи наукового видання відповідного спрямування. Обґрунтуванням назви, яка б найбільш повною мірою відображала сутність аналітичної науки на різних етапах її розвитку займалися наступні науковці:

– у перехідний післяреволюційний період – І.С. Аринушкін, Н.А. Блатов, Я.М. Гальперін, П. Герстнер, А.П. Рудановський, Н.Г. Філімонов, П. Худяков та інші;

– у довоєнний період – А.П. Александровський, А.А. Афанас'єва, Н.Р. Вейцман, М.Ф. Дьяков, А.Я. Локшин, С.К. Татур та інші;

– у період планово-адміністративної економіки – М.І. Баканов, С.Б. Барнгольц, Н.Р. Вейцман, І.І. Каракоз, А.І. Муравйов, І.І. Поклад, М.С. Рубінов, С.Н. Шкарабан та інші;

– у період становлення ринкової економіки – М.І. Баканов, С.Б. Барнгольц, В.В. Ковальов, Є.В. Мних, В.В. Осмоловський, Г.В. Савицька, М.Г. Чумаченко, А.Д. Шеремет та інші.

Проте до сьогодні розробка єдиного підходу щодо назви аналітичної науки та її змістовного наповнення залишається одним з найбільш дискусійних питань, що потребує подальших досліджень у напрямі виявлення можливих обставин, що сприяли виникненню та розвитку цього явища.

Метою дослідження є вивчення різних підходів щодо формулювання назви аналітичної науки, виявлення можливих обставин, які спричинили її трансформацію на різних історичних етапах розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття можуть вводитись конвенційно та стихійно. Конвенційні поняття виникають у результаті початкового договору (конвенції) про те, що під ними розуміється. "Пі" – це частина від ділення довжини кола на діаметр. "Відсоток" – сота частина. Але у більшості випадків поняття утворюються стихійно. Про них не домовляються перед тим, як їх вживати. В будь-якій науці вживаються як конвенційні, так і стихійні поняття. Але майже кожен автор, що працює у жанрі науки, намагається, навіть не усвідомлюючи цього, перетворити стихійні поняття, які він "облюбував", у конвенційні. Тобто дати їм своє, як йому здається, єдине правильне визначення. У таких випадках автори значення поняття, яке їм найбільше сподобалося, починають вважати єдиним можливим. І тоді з'являються такі вислови: це – не те, а те; інші точки зору помилкові" [13, с. 92].

Щодо назви аналітичної науки не існувало попередньої домовленості серед авторів, що було і залишається, на наш погляд, однією з причин дискусій, що розгортаються навколо її назви. Підходи вчених щодо назви аналітичної галузі знань на кожному історичному етапі її розвитку відображено у табл. 1.

Таблиця 1. Трансформація назви аналітичної науки на різних історичних етапах її розвитку: підходи вчених-аналітиків

<i>Етап розвитку економічного аналізу</i>	<i>Основні назви аналітичної науки, що використовувалися у відповідний період</i>	<i>Фактори зміни спрямування аналітичної галузі знань</i>
I. Аналіз у дореволюційній Росії (до 1917р.)	не було запропоновано певної окремої назви для аналітичної галузі знань	Відбувалося зародження аналітичної галузі знань – питання, присвячені аналізу окремих фактів діяльності суб'єктів господарювання, виділялися лише в окремі розділи у працях з бухгалтерського обліку і балансознавства
II. Аналіз у перехідний післяреволюційний період (1917–1930 рр.)	– Аналіз балансу; – Балансознавство	Аналіз повинен був забезпечити правильне і ефективне господарювання, активно сприяти виявленню внутрішніх резервів підприємства, де основну увагу звертали на порядок складання балансу, визначення його ліквідності, оцінку статей активу та пасиву балансу з точки зору його повноти, ясності
III. Аналіз у довоєнний період (1931–1940 рр.)	– Рахунковий аналіз; – Аналіз роботи підприємства; – Аналіз господарської діяльності	Розвиток методики аналізу діяльності підприємства – не лише фінансового стану, але й витрат виробництва, собівартості, ресурсозабезпеченості підприємства, ефективності використання його ресурсів тощо, звідси і дані назви
IV. Економічний аналіз у період планово-адміністративної економіки (1941 – 1991 рр.)	– Аналіз господарської діяльності; – Економічний аналіз (з уточненнями об'єкта аналізу)	Поряд з фінансовим аналізом отримав швидкий розвиток техніко-економічний аналіз; розробка відповідної методики вивчення всієї діяльності підприємства
V. Економічний аналіз у період становлення ринкових відносин (після 1991 р.)	– Аналіз господарської діяльності; – Економічний аналіз; – Економічний аналіз діяльності господарюючого суб'єкта; – Економічний аналіз господарської діяльності підприємств; – Фінансовий аналіз;	Запозичення авторами із західної науки нових термінів, зокрема, "фінансовий аналіз", які за часів планово-адміністративної економіки не використовувалися для назви аналітичної науки, але не зникають й інші назви – "Аналіз господарської діяльності", "Економічний аналіз" з різними уточненнями, які використовувались для назви аналітичної галузі знань на попередніх етапах її розвитку

	– Фінансово-економічний аналіз	
<p>У дореволюційний період (до 1917 р.) відбувалося зародження аналітичної галузі знань, вона ще не мала назви. Про що свідчить той факт, що питання, присвячені аналізу окремих фактів діяльності суб'єктів господарювання, виділялися лише в окремі розділи у працях з бухгалтерського обліку. Деякі питання знайшли відображення в працях В.С. Німчинова "Счетная наука" (1840), Ф.В. Єгерського "Тройная система бухгалтерии" (1870), П.І. Рейнбота "Фабричное счетоводство" (1875), А.В. Прокоф'єва "Курс двойной бухгалтерии" (1884). Розгляду балансу були присвячені праця Н.С. Аринушкіна "Балансы акционерных обществ" (1912), спеціальна глава в праці Р.Я. Вейцмана "Курс счетоводства", С.О. Загорського "Синдикаты и тресты" (1914).</p> <p>У цих працях головна увага приділялася значенню аналізу балансу для визначення фінансових результатів, оцінки активу і пасиву балансу. Але в цих роботах не було єдиного підходу до методології та організації економічного аналізу. Разом з тим були тільки короткі інструкції комерційних банків щодо визначення кредитоспроможності своєї клієнтури [8, с. 23].</p> <p>Підтримуємо проф. С.Б. Барногельц, що найбільш ранній вид економічного аналізу – це фінансовий, оскільки виникнення економічного аналізу пов'язано з практичною потребою перевірки платоспроможності покупця товарів, якому продавець надає розстрочку платежу або ж векселедавця. Він проводився на основі письмових документів різної форми, починаючи з розписок боржників, що зберігалися у позичальників, і його витоки належать до стародавніх часів, як і ринкові відносини [54, с. 314]. Першим радянським автором в області фінансового аналізу був Н.С. Аринушкін, який в книзі "Балансы акционерных предприятий" (1912 р.) відзначав, що балансовий прибуток у багатьох акціонерних товариствах штучно зменшувався шляхом заниженої оцінки активів з метою зменшення надходжень промислового податку [54, с. 315].</p> <p>На початку другого етапу (1917-1930 рр.) мали місце негативні факти в обліково-аналітичному житті. Роботи з аналізу господарської діяльності носили переважно балансовий характер, у яких автори звертають основну увагу на порядок складання балансу, визначення його ліквідності, оцінку статей активу та пасиву балансу з точки зору його повноти, ясності.</p> <p>З переходом економіки країни до планового соціалістичного господарства (1931-1940 рр.) в СРСР питання аналізу балансу, фінансового стану, фінансових результатів ставилися на останнє місце. Аналіз все більше віддалявся від бухгалтерського обліку і перетворювався на техніко-економічний аналіз, сутність якого полягала в реалізації схеми "план-факт". Розвитку набувала методика оцінки витрат виробництва, заробітної плати, ресурсозабезпеченості підприємства тощо.</p> <p>Проф. С.Б. Барногельц, проф. М.В. Мельник вказують на те, що "Вейцман Н.Р., бажаючи підкреслити, що аналіз базується тільки на даних обліку, запропонував назву "Рахунковий аналіз". Рекомендацію змінити назву наукової дисципліни автор мотивував необхідністю підкреслити нерозривний зв'язок аналізу господарської діяльності і бухгалтерського обліку, для того щоб вберегти нову наукову дисципліну від спроб її ліквідації, які здійснювалися час від часу статистиками і плановиками" [3, с. 36]. Хоча праці з аналізу, що видавалися у 30-х рр. XX ст. і пізніше, часто мали назву "Аналіз балансу і звіту", "Аналіз звіту промислових підприємств", їх зміст все більше показував, що досліджується питання про те, як за матеріалами обліку та звітності вивчати економіку підприємства в цілому. Це і призвело у подальшому до того, що дана галузь економічної науки отримала назву "Аналіз господарської діяльності".</p> <p>Четвертий етап (1941-1991 рр.) характеризувався такими особливостями, як: у роки Великої Вітчизняної війни економічний аналіз збагатився роботами головним</p>		<p>чином практичного плану, оскільки до керівництва пришли нові люди, недосвідчені в питаннях економіки, і їм необхідні були знання практики аналітичної роботи.</p> <p>На п'ятому етапі (1991 р. – до тепер) організація і методика економічного аналізу в Україні історично сформувалася на основі аналітичної системи колишнього СРСР, де переважала державна форма власності, а управління економікою здійснювалося в умовах централізації.</p> <p>Сучасний економічний аналіз має відмінності від аналізу виконання планових завдань, що пов'язане із зростаючим впливом зовнішнього середовища на діяльність підприємства та необхідністю визначення перспектив його розвитку. Посилилася залежність стану суб'єкта господарювання від зовнішніх економічних процесів, надійності контрагентів, ускладнення організаційно-правових форм функціонування. Для врахування цих явищ інструментарій сучасної аналітичної науки значно розширюється.</p> <p>Дискусії щодо назви аналітичної галузі знань не припиняються, а навпаки з'являється нова термінологія. Зокрема, термін "фінансовий аналіз", який за часів планово-адміністративної економіки не використовувався для назви аналітичної науки; такі терміни, як "аналіз балансу", "балансознавство", "рахунковий аналіз" на сучасному етапі розвитку не використовуються. Крім того, продовжують застосовуватися назви "аналіз господарської діяльності", "економічний аналіз" з різними уточненнями, які використовувалися для назви аналітичної науки на попередніх етапах її розвитку. Проте постає питання, чи ці назви відображають суть однієї й тієї ж науки чи наук з різними змістовним наповненням. Для того, щоб розібратися з цими моментами, слід вивчити основні аспекти, на які вчені звертають увагу при формулюванні сутності понять "аналіз господарської діяльності", "економічний аналіз", "фінансовий аналіз", "фінансово-економічний аналіз" (табл. 2).</p> <p>Використовуючи дані, наведені у табл. 2, можна зробити висновок, що сутність понять "аналіз господарської діяльності", "економічний аналіз", "фінансово-економічний аналіз", "фінансовий аналіз" розглядається майже в кожному навчальному посібнику відповідного спрямування. Це відповідає тому, що вивчення будь-якої дисципліни повинно розпочинатися з визначення та усвідомлення її сутності. У науковій літературі не приділена достатня увага теоретичним основам даної науки. Відзначимо, що за результатами дослідженої навчальної літератури, виданої до 90-х рр. XX ст., поняття "аналіз господарської діяльності" охоплює мікроекономічний рівень господарювання на думку 28,6 % авторів, поняття "економічний аналіз" – 85,7 %. У навчальній літературі, виданій після 90-х рр. XX ст., спостерігається наступна картина: щодо поняття "аналіз господарської діяльності" – 6,5 % авторів, "економічний аналіз" – 61,3 %, "фінансово-економічний аналіз" – 12,9 %, "фінансовий аналіз" – 32,3 %. Крім того, трактування сутності понять "фінансово-економічний аналіз" та "фінансовий аналіз" практично не відрізняється. Вчені зазначають, що фінансово-економічний аналіз направлений на оцінку фінансових коефіцієнтів (рентабельності, платоспроможності, ліквідності тощо), які є показниками фінансового стану підприємства, оцінкою яких займається фінансовий аналіз. Якщо аналіз господарської діяльності, економічний аналіз спрямовані на оцінку всієї господарської діяльності підприємства, то фінансовий, фінансово-економічний аналіз займається оцінкою її певних складових – фінансового стану чи фінансового стану та фінансових результатів. Виходячи з цього можна сказати, що фінансовий, фінансово-економічний аналіз є частиною економічного, проте постає питання, яка з назв більше відображає сутність складової частини економічного аналізу, яка займається оцінкою фінансового</p>

стану та фінансових результатів діяльності підприємства. Відмітимо, що назва "фінансовий аналіз" є більш доречною, ніж "фінансово-економічний аналіз", оскільки остання ще раз підкреслює те, що фінансові відносини є частиною економічних.

Підтвердженням цього факту є трактування фінансової діяльності у бухгалтерському обліку як складової частини звичайної. З точки зору дослідників економіки підприємства фінансова діяльність включає в себе значно ширше поняття. "Будь-які надходження та витрачання коштів, їх розподіл та використання, визначення джерел коштів, напрями та форми фінансування, оптимізація структури капіталу, розрахунки з постачальниками матеріально-технічних ресурсів, покупцями продукції, державними органами, персоналом підприємства становлять зміст фінансової діяльності" [14, с. 433]. Але за винятком фінансової діяльності підприємство може займатися виробничою, торгівельною, маркетинговою, збутовою, інвестиційною діяльністю тощо.

Адже ідея аналізу всіх сторін діяльності підприємства, а не лише фінансового стану суб'єкта господарювання, яку ще в середині XIX ст. зрозуміли і запровадили її застосування на практиці вітчизняні вчені, відносно недавно з'явилася у працях зарубіжних авторів "за умов навчання, яке надає перевагу фінансовому аналізу і тим самим обмежує вивчення результатів господарської діяльності питаннями рентабельності, буде не тільки неспроможним, але і небезпечним. Необхідно надавати перевагу всебічному підходу до навчання, при якому аналіз фінансової діяльності не буде відділений від інших аспектів економічного аналізу і складе з ними гармонійне ціле" [41, с. 8]. Тобто, аналізуючи фінансовий стан підприємства без врахування інших аспектів господарської діяльності, можна лише визначити ступінь стійкості фінансового стану, проте неможливо оцінити за рахунок впливу яких факторів він сформувався.

7	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
5	Івашченко В.І., Болехо М.А. [22, с. 10]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
6	Клима А.В., Ковале М.І., Яценко В.О. [84, с. 18]	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+
7	Ковальов В.В. [27, с. 22]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. [63, с. 9]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
9	Мних Є.В., Бурак П.Ю. [36, с. 4]	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+
10	Мних Є.В. [36, с. 12]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+
11	Мішенський С.З., Олійник О.В. [37, с. 9]	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+
12	Пилипенко П.І., Редько О.Ю., Черкаський Ю.В. [38, с. 6]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Попович П.Я. [39, с. 12]	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-
14	Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Є.Б. [40, с. 86]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+
15	Русак Н.А., Русак А.В. [42, с. 6]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+
16	Савицька Г.В. [43, с. 11]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
17	Чумаченко М.Г. [17, с. 43]	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+
18	Шкарабан С.І., Салачок М.І. [16, с. 16]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+
19	Яцків М.І. [36, с. 10]	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+
Економічний аналіз (довідкова література, видана після 90-х рр. XX ст.)											
1	Борисов А.Б. [6, с. 31]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Загородній А.Г., Возюк Г.Л., Парлін Г.О. [20, с. 54]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+
3	Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Є.Б. [40, с. 396]	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+
Фінансовий аналіз (статті)											
1	Давиденко Н.М. [12, с. 92]	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
Фінансовий аналіз (навчальна література, видана після 90-х рр. XX ст.)											
1	Іваницька Є.В. [23, с. 3]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
2	Крейдєв Г.Г., Вітовська Н.Г., Петрук О.М. [26, с. 186]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
3	Ковальов В.В. [27, с. 31]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
4	Крамаренко Т.О. [31, с. 6]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
5	Мяч В.О. [34, с. 8]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+
6	Спіраков В.І. [46, с. 6]	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
7	Таруцький А.О. [48, с. 11]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
8	Цал-Цалко Ю.С. [51, с. 15]	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
9	Чумаченко М.Г. [17, с. 208]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
10	Шаремет А.Д., Самфулін Р.С., Негашев Є.В. [63, с. 23]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Фінансовий аналіз (довідкова література, видана після 90-х рр. XX ст.)											
1	Борисов А.Б. [6, с. 22]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
2	Мічерний С.В. [15, с. 766]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
3	Стегал Дх., Шим Дх. [95, с. 146]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
4	Фамінський І.П. [10, с. 440]	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Фінансово-економічний аналіз (навчальна література, видана після 90-х рр. XX ст.)											
1	Кожанова Є.П., Отенко І.П. [28]	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-
2	Комаринський Я., Яремчук І. [29, с. 8]	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-
3	Попович П.Я. [39, с. 12]	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-
4	Тарасенко Н.В. [47, с. 14]	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
РАЗОМ		57	9	29	4	16	3	13	14	7	11

Якщо такі терміни, як “аналіз балансу”, “балансознавство”, “рахунковий аналіз” на сучасному етапі розвитку не застосовуються для назви аналітичної науки, то назва “аналіз господарської діяльності” не втратила актуальності до сьогодні та продовжує використовуватися авторами як синонім економічного аналізу, що здійснюється на мікрорівні.

З назви аналітичної науки “аналіз господарської діяльності” випливає, що вивченню підлягає господарська діяльність підприємства. Вважаємо, що за ринкових умов господарювання дана назва втратила своє попереднє значення та її використання на даному етапі розвитку економіки є недоцільним з наступних причин:

– відповідно до бухгалтерського словника за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця господарська діяльність – будь-яка діяльність, в т.ч. підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару [9, с. 49]. За часів планово-адміністративної економіки аналіз господарської діяльності не виходив за межі підприємства і був направлений на виявлення відхилень фактичних значень показників від запланованих. У ринкових умовах діяльність будь-якого суб'єкта господарювання не може розглядатися ізольовано, оскільки зовнішнє оточення підприємства постійно впливає на його функціонування. До факторів зовнішнього середовища відносять: стан економіки, інфляцію, діяльність конкурентів, органів державного регулювання, політичні фактори тощо. Тому підприємство в ринкових умовах має розглядатися не як відокремлена ланка, а як її складова частина у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем. Керівництву суб'єкта господарювання необхідно бути обізнаним зі ступенем впливу факторів зовнішнього середовища, адже, без цього неможливо об'єктивно оцінити та спрогнозувати діяльність підприємства;

– підтримуємо позицію проф. С.Б. Барнгольц і проф. М.В. Мельник, що “на практиці економічний аналіз проводиться не тільки на підприємствах та їх об'єднаннях, які займаються господарською діяльністю, але і на біржах, в банках та інших організаціях, діяльність яких не називається господарською” [3, с. 7];

– з розвитком економіки, ускладненням виробничих зв'язків виникають великі суб'єкти господарювання, корпорації, транснаціональні компанії, до складу яких входить значна кількість філій, дочірніх підприємств. Підрозділи материнського підприємства здійснюють господарську діяльність не в повному обсязі, а у межах наданих їм повноважень, функцій, які відображають певний напрям функціонування корпорації. Тому назва “аналіз господарської діяльності” не повністю відображатиме зміст аналізу діяльності дочірнього підприємства.

Отже, використання назви “аналіз господарської діяльності” в сучасних умовах не повністю відображає сутність аналітичної науки.

У вітчизняній навчальній літературі авторами І.П. Житною, А.М. Нескребою [19, с. 6], В.І. Івашенком, М.А. Болухом [22, с. 10], А.В. Калиною, М.І. Конєвою, В.О. Ященко [24, с. 18], Є.В. Мнихом, П.Ю. Буряком [35, с. 4], І.І. Пилипенком [38, с. 5], П.Я. Поповичем [39, с. 12], Б.А. Райзбергом [40, с. 85], Н.А. Русаком [42, с. 5] та ін. економічний аналіз розглядається як аналіз економіки суб'єкта господарювання. Вважаємо, що таке тлумачення сутності економічного аналізу в навчальній літературі зумовлено тим, що саме оцінка діяльності підприємств є предметом написання відповідного навчального посібника.

Крім того, 32% авторів навчальної літератури (С.А. Бороненкова [7, с. 13], О.І. Гадзевич [11, с. 9], В.М. Івахненко [21, с. 11], В.В. Ковальов [27, с. 22], Є.В. Мних [36, с. 12]), С.З. Мошенський, О.В. Олійник [37] та всі автори довідкової літератури (А.Б. Борисов [6, с. 31], А.Г. Загородній [20, с. 54], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Є.Б. Стародубцева [40, с. 396]) пропонують ширший підхід до розуміння сутності поняття “економічний аналіз”. З точки зору даної групи авторів економічний аналіз включає в себе як аналіз економічних явищ і процесів на рівні підприємства, так і економіки країни в цілому, тобто будь-яке дослідження економіки в

даному випадку вважається економічним аналізом. Проте таке широке трактування одного й того ж поняття створює труднощі у правильному розумінні його сутності та застосуванні на практиці.

Проф. Є.В. Мних вважає, що взаємопроникнення наук є об'єктивною реальністю, а пошук чітких меж кожної з них хоч і має певні підстави, визнається всіма вченими, проте не може бути результативним, щодо прикладних наук вагомішою є їх практична значимість, ніж “чистота” предмету наукового дослідження [36, с. 30]. Погоджуємося з тим, що визначення меж будь-яких наук, особливо прикладних, є складним завданням. З цього приводу справедливо зазначав акад. С.Г. Струмилін: “Підкріплюючи економіку статистикою в своїх роботах, а статистику – економічним аналізом фактів, що вивчались, я не завжди міг встановити чіткі межі між цими галузями науки” [1, с. 86]. Але разом з тим визначення меж наук є важливим завданням, адже, від цього залежить область дослідження будь-якої науки і взагалі її існування як окремої галузі знань.

Проф. С.Б. Барнгольц і проф. М.В. Мельник зазначають, що “назва “економічний аналіз”, може вважатися лише скороченим варіантом повної назви, оскільки в однаковій мірі відноситься як до макроекономічного аналізу, так і до аналізу діяльності конкретних економічних суб'єктів” [3, с. 26]. Підтримуємо позицію авторів, що доцільнішою є назва “економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання”. Вважаємо, що ця назва буде вказувати на те, що аналіз буде охоплювати мікроекономічний рівень господарювання, причому слово “економічний” вказує на те, що при здійсненні аналітичної роботи будуть враховуватися фактори зовнішнього середовища, оскільки всі вони діють в економіці; для аналізу, який охоплює макроекономічний рівень господарювання, пропонуємо використовувати назву – макроекономічний аналіз.

Таким чином, при переході від одного історичного етапу до іншого відбувалася відповідна зміна назви аналітичної науки, яка супроводжувалася зміною її змістового наповнення і трансформацією завдань, що нині пов'язано з посиленням ролі таких сфер досліджень, як: ринкове середовище, конкурентоспроможність, ефективність управління фінансовими ресурсами, економічні ризики, обґрунтованість та дієвість механізму реалізації управлінських рішень. Повноцінне виконання поставлених завдань можливе лише завдяки наявності повної та достовірної інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище суб'єкта господарювання. Проф. В.О. Шевчук акцентує особливу увагу на недостатності достовірної інформації на макрорівні: “Інформаційний “вакуум”, який утворюється внаслідок відсутності достовірної оцінки змін глобального масштабу, що відбувається в Україні, призводить до їх пасивного споглядання чи ігнорування суспільством та міжнародною спільнотою” [52, с. 63], оскільки вона містить інтегровану оцінку діяльності юридичних і фізичних осіб країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У результаті проведеного дослідження підходів до трактування назви аналітичної галузі знань дійшли наступних висновків. По-перше, зміна назви науки з балансознавства, аналізу балансу, рахункового аналізу, аналізу господарської діяльності до економічного була характерна для всього її історичного розвитку і була зумовлена, на наш погляд, наступними причинами: щодо назви аналітичної науки не існувало попередньої домовленості серед вчених, кожен з них намагався підібрати таку її назву, яка б найбільш повно відображала її зміст; при переході від одного історичного етапу до іншого відбувалося відповідне розширення складу досліджуваних об'єктів аналітичної науки, що виконуються, технічних прийомів. Терміни, які використовувались на попередньому історичному етапі розвитку для її назви, на наступному – вже лише частково відображали сутність досліджуваної аналітичної науки.

По-друге, назва “Аналіз господарської діяльності” на даному етапі розвитку економіки не повністю відображає сутності аналітичної науки. Назва “Економічний аналіз” може вважатися лише скороченим варіантом повної назви аналітичної науки, оскільки в однаковій мірі відноситься як

до макроекономічного аналізу, так і до аналізу діяльності конкретних економічних суб'єктів. Більш доцільною назвою науки є "Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання", так як вона вказує на охоплення аналізом мікроекономічного рівня господарювання. Причому слово "економічний" означатиме те, що при проведенні аналізу будуть враховуватися фактори зовнішнього середовища, які діють в економіці.

Список використаної літератури:

1. *Баканов М.И.* Теория экономического анализа: [учебник] / – М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 416 с.
2. *Баканов М.И.* Теория экономического анализа / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 262 с. 3. *Барнгольц С.Б.* Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта: [учеб. пособие] / С.Б. Барнгольц, М.В. Мельник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 204 с. 4. *Белобжецкий И.А.* Анализ хозяйственной деятельности: [учебник] / И.А. Белобжецкий, В.А. Белобородова, М.Ф. Дьячков и др.; под ред. В.А. Белобородовой. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Финансы и статистика, 1985. – 352 с. 5. Большой бухгалтерский словарь / [ред. А.Н. Азрилиян]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. 6. Большой экономический словарь / [ред. А.Б. Борисов]. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
7. *Бороненкова С.А.* Управленческий анализ: [учеб. пособие] / С.А. Бороненкова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 384 с.
8. *Бутко А.Д.* Теория економічного аналізу: [підруч.] / А.Д. Бутко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 411 с.
9. Бухгалтерський словник / [ред. проф. Ф.Ф. Бутинець]. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с.
10. Внешнеэкономический словарь / [ред. И.П. Фаминский]. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 512 с.
11. *Гадзевич О.І.* Економічний аналіз господарської діяльності підприємств / О.І. Гадзевич.– Луцьк, 1997. – 159 с.
12. *Давиденко Н.М.* Методологічне забезпечення проведення аналізу фінансового стану підприємств / Н.М. Давиденко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 4 (26). – С. 92-98.
13. *Егидес А.П.* Лабиринты мышления, или Учёными не рождаются. / А.П. Егидес, Е.М. Егедес. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. – 320 с.
14. Економіка підприємства: [підручник] / За ред. С.Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.] – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
15. Економічна енциклопедія: У трьох томах Т 1 / [відп. ред. С.В. Мочерний та ін.]. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.
16. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств / За ред. С.І. Шкарабана, М.І. Сапачова. – Тернопіль, ТАНГ, 1999. – 405 с.
17. Економічний аналіз: [навч. посібник] / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
18. Енциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика / [заг. ред. М.І. Молдаванов]. – К.: Техніка, 1993. – 856 с.
19. *Житна І.П.* Економічний аналіз господарської діяльності підприємств: [навч. посібник] / І.П. Житна, А.М. Нескреба; [пер. з рос.]. – К.: Вища школа, 1992. – 191 с.
20. *Загородній А.Г.* Облік і аудит: Термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Мартин. – Львів: "Центр Європи", 2002. – 671 с.
21. *Івахненко В.М.* Курс економічного аналізу: [навч. посіб.] / В.М. Івахненко. – К.: Знання-прес, 2000. – 207 с.
22. *Іващенко В.І.* Економічний аналіз господарської діяльності / В.І. Іващенко, М.А. Болюх. – К.: ЗАТ "Нічвала", 1999. – 204 с.
23. *Ізмайлова К.В.* Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / К.В. Ізмайлова. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
24. *Калина А.В.* Сучасний економічний аналіз і прогнозування (мікро- та макрорівень): [навч.-метод. посібник.] / А.В. Калина, М.І. Конєва, В.О. Ященко. – [2-ге вид.]. – К.: МАУП, 1998. – 272 с.
25. *Каракоз І.И.* Теория экономического анализа / И.И. Каракоз, В.И. Самборский. – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 255 с.
26. *Кірейцев Г.Г.* Фінанси підприємств: [навчальний посібник: курс лекцій] / Г.Г. Кірейцев, Н.Г. Виговська, О.М. Петрук. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 272 с.
27. *Ковалев В.В.* Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
28. *Кожанова Є.П.* Економічний аналіз: [навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2003. – 208 с.
29. *Комаринський Я.* Фінансово-інвестиційний аналіз: [навч. посібник] / Я. Комаринський, І. Яремчук. – К.: 1996. – 300 с.
30. *Коробов М.Я.* Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: [навч. посіб.] / М.Я. Коробов. – К.: Т-во "Знання",

2000. – 378 с. 31. *Крамаренко Г.О.* Фінансовий аналіз і планування / Г.О. Крамаренко. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с. 32. *Лазарюшина І.Д.* Методология та організація економічного аналізу: [монографія] / Лазарюшина І.Д. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 112 с.
33. *Любушин Н.П.* Теория экономического анализа: [учебно-методический комплекс] / Н.П. Любушин, В.Б. Лещева, Е.А. Сучков; под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: Юристъ, 2002. – 480 с.
34. *Мец В.О.* Економічний аналіз фінансового стану і фінансових результатів підприємства: [навч. посіб.] / В.О. Мец. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.
35. *Мних Є.В.* Економічний аналіз на промисловому підприємстві: [навч. посібник] / Є.В. Мних, П.Ю. Буряк. – Львів: Світ, 1998. – 208 с.
36. *Мних Є.В.* Економічний аналіз: [підручник] / Є.В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
37. *Мошенський С.З.* Економічний аналіз: [підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / С.З. Мошенський, О.В. Олійник; за ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинець. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 704 с.
38. *Пилипенко І.І.* Економічний аналіз в аудиті звітності: [практичний посібник] / І.І. Пилипенко, О.Ю. Редько, Ю.В. Черкаський. – К., 2002. – 55 с.
39. *Попович П.Я.* Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: [підручник] / П.Я. Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 454 с.
40. *Райзберг Б.А.* Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 196 с.
41. *Рожнов В.С.* Автоматизация учета на промышленных предприятиях / В.С. Рожнов. – М.: Экономика, 1969. – 56 с.
42. *Русак Н.А.* Финансовый анализ субъекта хозяйствования: [справочное пособие] / Н.А. Русак, А.В. Русак. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 256 с.
43. *Савицкая Г.В.* Экономический анализ: [учеб.] / Г.В. Савицкая. – [9-е изд., испр.] – М.: Новое знание, 2004. – 640 с.
44. *Самкнуло Г.М.* Экономический анализ производственно-хозяйственной деятельности деревообрабатывающих предприятий / Г.М. Самкнуло. – М.: Изд-во "Лесная промышленность", 1966. – 331 с.
45. *Сигел Дж.* Словарь бухгалтерских терминов / Дж. Сигел, Дж. Шим. – [Пер. с англ.] – М.: ИНФРА-М, 2001. – 408 с.
46. *Стражев В.И.* Анализ хозяйственной деятельности в промышленности: [учебник] / В.И. Стражев, Л.А. Богдановская, О.Ф. Мигун и др.; под общ. ред. В.И. Стражева. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – Мн.: Выш. шк., 2003. – 480 с.
47. *Тарасенко Н.В.* Економічний аналіз: [навчальний посібник] / Н.В. Тарасенко. – [2-ге видання, перероблене і доповнене]. – Львів: "Новий світ – 2000", 2003. – 318 с.
48. *Таркуцяк А.О.* Фінансовий аналіз та управлінські рішення (на прикладі роботи вищого навч. закладу): [навч. посіб.] / А.О. Таркуцяк. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 201 с.
49. *Татур С.К.* Анализ хозяйственной деятельности промышленных предприятий / С.К. Татур. – М., 1962. – 230 с.
50. Український радянський енциклопедичний словник. Том 1. [ред. А. Кабарга]. – К., 1966. – 854 с.
51. *Цал-Цалко Ю.С.* Фінансова звітність підприємства та її аналіз: [навч. посібник] / Ю.С. Цал-Цалко. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 300 с.
52. *Шевчук В.* Глобальна місія України і національна модель сталого розвитку / Володимир Шевчук // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 62-65.
53. *Шеремет А.Д.* Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, Е.В. Негашев. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 208 с.
54. Экономический анализ хозяйственной деятельности предприятий и объединений / [С.Б. Барнгольц, В.Г. Ветчинин, И.А. Ламыкин, Г.М. Тацкий]; под ред. С.Б. Барнгольц и Г.М. Тация. – М.: Финансы, 1975. – 518 с.
55. *Янкин В.Г.* Финансово-хозяйственная деятельность предприятий: Методика анализа / В.Г. Янкин, В.Т. Парасочка, В.И. Горелький. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 188 с.
56. *Яцків М.І.* Теорія економічного аналізу / М.І. Яцків. – Львів: Світ, 1993. – 216 с.

РАЙКОВСЬКА Інна Тадеушівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- теорія та методологія економічного аналізу;
- проблеми теорії бухгалтерського обліку